

Наталія ВОЙЦЕХІВСЬКА

Національна академія наук України

Термін „конфлікт” серед інших понять негармонійного ускладненого спілкування

Конфліктна мовленнєва взаємодія – це невід’ємний елемент соціального життя, що розуміється як соціально-психологічний феномен із певною площиною розгортання та глибиною прояву. У лінгвістичній літературі цей вид дискурсу нерідко термінологічно ототожнюється з іншими поняттями. Так, синонімами конфлікту виступають: конфронтація; ускладнена, неприємна ситуація; галаслива сварка; сварка через дрібниці; лайка; сперечання; суперечка; суперечність; перепалка; спір; дискусія; полеміка; диспут; розбрат; чвари; розбіжність думок; незгода; незлагода; розлад; протидія; суперництво¹ тощо. О. Дерпак зараховує до конфліктних мовленнєвих жанрів відмову, незгоду, заперечення, докір у відповідь на незгоду співрозмовника або ж заборону як словесне табу у відповідь на лайку тощо². Е. Андрієвська зазначає, що „до семантичної групи незгоди належать означення заперечення, непогодженості, суперечності, розбіжності, в основі яких лежить визначальна ознака *ні*”³.

Мета цієї розвідки полягає у встановленні співвідношення між поняттями *конфлікт – незгода – заперечення – протиріччя/розбіжності – суперечка/спір/*

¹ И. Жарковская, *Когнитивно-дискурсивный подход к определению семантических синонимов* [в:] „Культура народов Причерноморья”, № 82, т. I, 2006, с. 145; Г. Заньковська, *Лінгвокультурний понятійний складник терміна концепт (на матеріалі концепту conflict)* [в:] „Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки”, № 7, 2010, с. 190; С. Караванський, *Практичний словник синонімів української мови*, Київ 2000, с. 172.

² О. Дерпак, *Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської та польської мов)*, Київ 2005, с. 5.

³ Е. Андрієвська, *Інтонаційне вираження категорії згоди/незгоди у французькому діалогічному мовленні*, Київ 2001, с. 6.

сварка – непорозуміння/нерозуміння – конфронтація – протидія – зіткнення. Методологія дослідження полягає в порівняльному аналізі словникових статей із українських лексикографічних праць і залучення даних у галузі лінгвістики, конфліктології, психології, логіки тощо.

Виклад основного матеріалу та його обґрунтування. Термін *конфлікт* не є власне мовознавчим, а досить глобально окупував домен загальноживаної лексики, позначаючи різні поняття. Тому розв'язання зазначеної термінологічної дилеми варто розпочати із лексичного наповнення слова *конфлікт*:

КОНФЛІКТ, у, ч. Зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка; // Ускладнення в міжнародних відносинах, що може призвести до збройної сутички; // Суперечність, сутичка, покладена в основу сюжету художнього твору⁴.

Із лексичних значень пропонованого поняття незрозуміло, чи конфлікт слід трактувати як *процес*, як *стан*, як *результат* або як *причину*; а також чи завжди конфлікт є *суперечкою/сутичкою*.

Конфлікт – суперечка. Поняття *конфлікту* та *суперечки/спору/сутички* не є тотожними, бо не кожен конфлікт маніфестується в суперечці. З погляду логіки, суперечка/спір виступає „найдавнішою формою інтелектуального діалогу, в ході якого кожна з сторін прагне переконати іншу в обґрунтованості або істинності своєї позиції, погляду на питання, що обговорюється, – коли не існує єдиної думки з його вирішення”⁵. Спір виникає через „невідповідність уявлень співрозмовників стосовно положення речей, у відношенні до яких припускають наявність взаєморозуміння”⁶, та містить докази, чи аргументи, на користь тієї чи іншої позиції. Аргументований дискурс суперечки передбачає нежорсткий, непрямий спосіб впливу на вольову сферу адресата, наслідком чого стає імпліцитність вираження категорії спонукання⁷. Інакше кажучи, по-перше, у суперечці „народжується” істина; по-друге, „діалог-суперечка не має переможців і переможених, оскільки ... жодна людина не може претендувати на одноосібне володіння істиною”⁸; по-третє, встановлення істини є спільною метою всіх учасників суперечки. Зазначена теза знаходить підтвердження у лексикографічних працях:

⁴ Словник української мови, за ред. І. Білодіда, т. IV, Київ 1973, с. 274.

⁵ Л. Данилевська, *Логіко-філософські передумови навчання аргументування як феномену в спілкуванні* [в:] „Вісник Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут”, № 3 (18), 2006, с. 158.

⁶ І. Осовська, *Фреймова модель ситуації „суперечка”* [в:] „Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія”, № 431, 2009, с. 74; G. Schank, *Linguistische Konfliktanalyse* [in:] *Konflikte in Gesprächen*, Tübingen 1987, p. 25.

⁷ О. Фадєєва, *Стратегії й тактики конфліктного дискурсу (на матеріалі англійської мови)*, Київ 2000, с. 13.

⁸ Н. Гагіна, *Диалог как основа конструктивного взаимодействия менеджера в ситуации конфликта* [в:] „Вісник Житомирського державного університету”, № 52, 2010, с. 141.

СПІР, спóру, ч. 1. Словесне змагання; обговорення чого-небудь двома або кількома особами, в якому кожна з сторін обстоює свою думку, свою правоту; // Полеміка (звичайно в пресі) з різних питань науки, літератури, політики і т. ін.; // Серйозна суперечка; сварка; // *перен.* Суперечність, зіткнення⁹.

СУПЕРЕЧКА, и, ж. Словесне змагання між двома або кількома особами, при якому кожна з сторін обстоює свою думку, правоту; спір; // Широке публічне обговорення якого-небудь спірного питання; дискусія; // Сварка, чвари; // *перев. мн.* Незгоди між ким-, чим-небудь з певного питання¹⁰.

На противагу спору/суперечці, конфлікт розглядається як пов'язаний із гострими емоційними переживаннями тип спілкування, що характеризується зіткненням протилежно спрямованих (несумісних) цілей, інтересів, позицій, думок суб'єктів взаємодії; як прагнення однієї сторони ствердити свою позицію на фоні протесту з боку іншого учасника¹¹. Така взаємодія „орієнтована на дисенсус, чому відповідає дискурс мовленнєвої агресії, спрямований на емоційну сферу людської психіки, ... й супроводжується відмовою від принципу співробітництва та нейтралізацією статусно-рольових відмінностей”¹². Конфлікт – це свого роду „комунікативний бій”, де аргументи співрозмовників спрямовані не на спільний результат, а на задоволення власної комунікативної мети, де „перемога” досягається у будь-який спосіб, навіть через агресію, словесне насилля, докори, взаємні образи і претензії. Таким чином, „у програшу” опиняється один (менш агресивний) чи обидва мовці.

Нетотожність суперечки і конфлікту також прослідковується на комунікативно-прагматичному рівні, зокрема з погляду комунікативної мети й засобів її досягнення. Якщо значення суперечки полягає в з'ясуванні суті обговорюваного, в глибокому й всебічному аналізі, то призначення конфлікту – завдати мовцю-опоненту моральної шкоди в процесі гострого словесного протистояння. Інакше кажучи, у суперечці мовці-опоненти об'єднані спільною метою (з'ясування суті обговорюваного), тоді як у конфлікті комунікативні стратегії мовця й адресата є розбіжними, а їхні цілі частково або цілковито взаємовиключними.

У випадку понять *суперечка/спір – конфлікт* може йтися, швидше за все, про причинно-наслідковий зв'язок (суперечка/спір, що „заходить занадто далеко”, здатна перерости в гостру конфронтацію мовців – сварку, чвари):

СВАРКА, и, ж. 1. Гостра суперечка, що супроводжується взаємними докорами, образами; // Стан, період взаємної ворожнечі, що виникає внаслідок такої суперечки; порушення дружніх взаємин. 2. Грубі, образливі слова; лайка. 3. *рідко.* Нахваляння зробити кому-небудь прикрість, учинити зло; погроза¹³.

⁹ Словник української мови, за ред. І. Білодіда, т. IX, Київ 1978, с. 530.

¹⁰ *Ibidem*, с. 845.

¹¹ Л. Скібіцька, *Конфліктологія*, Київ 2007, с. 12.

¹² О. Фадєєва, *op. cit.*, с. 13.

¹³ Словник української мови, за ред. І. Білодіда, т. IX, Київ 1978, с. 65.

На різницю суперечки/спору і сварки вказує О. Дерпак. За дослідницею, принциповою відмінністю є домінування емоційних установок під час сварки і перевага раціонального компонента у вирішенні спірних питань під час суперечки¹⁴.

Крім причинно-наслідкового зв'язку, сварку і конфлікт можна трактувати як поняття й форму його вираження. Зокрема, погляд на сварку як „вербальну форму конфлікту, що характеризується високим ступенем емоційності обох сторін та відбувається на площині стосунків”¹⁵ простежується в дослідженнях Е. Апелтауера, О. Дерпак, І. Осовської, Ф. Хундснуршера, К. Шпігель та ін. Зокрема, Ф. Хундснуршер розглядає суперечку/сварку як особливу форму конфлікту, агресивний мовленнєвий акт, що характеризується взаємними образами щодо почуття власної гідності, але при цьому маркований спільними цілями мовців¹⁶. В інтерпретації К. Шпігель, сварка є вербальною некооперативною формою конфлікту, що побудована на неповазі і презирстві до комунікативного партнера¹⁷. Згідно з О. Дерпак, і сварка, і суперечка є конфронтаційними (конфліктними) жанрами, у яких суб'єкт схильний до порушення комунікативного принципу співпраці як основи кооперативного спілкування¹⁸.

Конфлікт – розбіжності/протиріччя. Оскільки суперечка, а отже, і конфлікт, виникають на основі різних (інколи навіть протилежних) поглядів щодо обговорюваного, такий вид комунікативної взаємодії мовців-опонентів ґрунтується на основі розбіжностей/протиріч:

РОЗБІЖНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **розбіжний**.

РОЗБІЖНИЙ, а, е. 1. Який розбігається звідкись, від чого-небудь у різні боки. 2. Суперечливий, несумісний змістом. 3. Неоднаковий, різний¹⁹.

У зв'язку з цим, конфліктна комунікація трактується як вербалізована конфліктна ситуація, зумовлена розбіжностями з приводу встановлених цілей або засобів їх здійснення і розбіжностями між інтересами й бажаннями учасників, втягнутих у конфлікт²⁰.

Відомо, що фактично все життя людини або колективу сповнене розбіжностей і протиріч, які зумовлюються тим, що люди по-різному мислять, керуються різними інтересами, мають різну шкалу оцінок навколишнього світу, переслідують нетотожні цілі. Саме тому доволі часто доводиться констатувати різного роду зіткнення, у т. ч. й вербально виражені.

¹⁴ О. Дерпак, *op. cit.*, с. 6.

¹⁵ E. Apeltauer, *Elemente und Verlaufsformen von Streitgesprächen. Eine Analyse von Texten und Tonbandprotokollen unter sprechhandlungstheoretischen Gesichtspunkten*, Münster, 1977, s. 36.

¹⁶ F. Hundsnurscher, *Dialoganalyse. Referate der 1. Arbeitstagung Munster*, Tübingen 1986.

¹⁷ C. Spiegel, *Streit: eine linguistische Untersuchung verbaler Interaktionen in alltäglichen Zusammenhängen*, Tübingen 1995, p. 61.

¹⁸ О. Дерпак, *op. cit.*, с. 6.

¹⁹ *Словник української мови*, за ред. І. Білодіда, т. VIII, Київ 1977, с. 611.

²⁰ V. Linkevičiūtė, *Oppositions and their member nominations in the conflict communication discourse of Rolandas Paksas (2003–2004)* [in:] „Respectus Philologicus”, № 23 (28), 2013, p. 118.

Однак протиріччя, що виникають між співрозмовниками, не завжди настільки сильні, що здатні призвести до комунікативного дискомфорту, негативних емоцій та почуттів, до бажання довести свою думку або діяти всупереч діалогічному партнеру й на шкоду йому. Конфлікт виникає тільки там, де два чи більше суб'єктів не тільки усвідомлюють розбіжність інтересів, але й активно протидіють один одному. Об'єктивно наявна розбіжність цілей та інтересів, узята сама по собі, так само, як і усвідомлення такої протилежності окремими індивідами (чи групами), ще не створюють реальних умов для розгортання конфлікту. Будь-якому конфліктові передуює спірна ситуація, проте далеко не всяка спірна ситуація призводить до конфлікту. Іншими словами, спричинені протиріччями відмова, протест, заперечення не завжди можуть спровокувати конфлікт; однак саме відмовляючи, протестуючи або не погоджуючись із комунікативним партнером, не приймаючи його погляди чи переконання, стосунки мовців можуть стати напруженими. При цьому, до конфлікту призводять, як правило, *несумісні та непримиренні протиріччя поглядів, позицій чи інтересів діалогічних партнерів*.

Конфлікт є вищим ступенем у градаційному ланцюжку *проста різниця (поглядів, характерів, ідей, вчинків, статусу) → непримиренні протилежності → протиріччя → конфлікт*, при цьому попередні конфліктові складові (нижчі ступені) слід розглядати як етапи самого конфлікту²¹.

Конфлікт – незгода/заперечення. Конфліктна комунікативна взаємодія визначається як відсутність згоди між двома чи більше сторонами – особами чи групами²². Звідси логічно випливає, що конфлікт – це незгода мовців у плані ідей, інтересів, поглядів, думок тощо; пор. також:

НЕЗГО́ДА, *и, ж.* 1. Відсутність взаєморозуміння, мирних стосунків, злагоди між ким-небудь; чвари, розлад. 2. Розбіжність у поглядах, думках, світогляді і т. ін. // Відсутність погодженості в чому-небудь. 3. Негативна відповідь на що-небудь, заперечення чого-небудь, непогодженість з чимсь; відмова. 4. Нещастя, біда, труднощі в чому-небудь²³.

Як бачимо, *незгода* як поняття широкого значення має такі конотації, як: негативне ставлення до чогось/когось (*несхвалення*), небажання виконати прохання/вимогу (*відмова*), невизнання іншого погляду/позиції/точки зору (*заперечення*), категорична незгода з існуючим ладом та соціальними умовами, граничний ступінь неприйняття вчинку співрозмовника (*протест*) тощо.

Несхвалення, відмова, заперечення і протест в умовах діалогічного спілкування – це завжди реактивні висловлення, тоді як конфлікт – дискурс складної будови, що містить як репліки адресата, так і репліки адресанта.

²¹ Т. Вірченко, *Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: дискурс, еволюція, типологія*, Кривий Ріг 2012, с. 21.

²² Л. Скібіцька, *op. cit.*, с. 11.

²³ *Словник української мови*, за ред. І. Білодіда, т. V, Київ 1974, с. 314.

Заперечуючи комунікативному партнеру (виражаючи незгоду), мовець не завжди намагається спричинити конфлікт, а його мовленнєві кроки не завжди виражають негативне ставлення до співрозмовника або до того, про що він говорить. Наприклад, відмовляючи у проханні, мовець „не ставить за мету спричинити конфлікт, а бажає за певних умов уточнити його (*комунікативного партнера* – Н. В.) позицію чи показати безпідставність висловленого прохання”²⁴, або ж неможливість його виконати. Так само відмова прийняти запрошення може зумовлюватися не особистим ставленням до співрозмовника, а переконаннями чи обставинами, що склалися.

У діалозі відмова/незгода пов’язана з неможливістю чи небажанням виконати вказану дію, прохання та „фактично виступає розширеним запереченням”²⁵. Таке заперечення має „характер пояснювальної аргументації”²⁶ з посиленням на обставини чи авторитет²⁷, або без пояснення причини, а також може мати форму зустрічного прохання²⁸. При цьому причини відмови можуть бути як об’єктивними, суб’єктивними, так і етикетними²⁹.

Розглянемо словникову статтю:

ЗАПЕРЕЧЕННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **заперечити**. 2. Заява про незгоду з ким-, чим-небудь, доказ проти чогось. // Спростування чого-небудь. 3. Невизнання існування, значення, доцільності чого-небудь. 4. *філос.* Знищення, подолання, заміна старого новим, попереднього наступним у процесі поступального розвитку; // Те, що своєю появою, самим фактом свого існування заперечує що-небудь, свідчить про його неспроможність. 5. *грам.* Слово, яке заперечує зміст іншого слова або речення (в українській мові – частки *н* *е*, *н* *і*).

ЗАПЕРЕЧУВАТИ, ую, уеш, *недок.* 1. Не погоджуватися з ким-, чим-небудь у чомусь, висловлювати протилежну думку або доказ проти чогось; // Виразити незгоду з ким-небудь рухом, поглядом і т. ін.; // Спростовувати що-небудь. 2. *перех.* Не визнавати існування, значення, доцільності чого-небудь.

Заперечувати (заперечити) свою провину (участь) – не визнавати, відмовлятися визнати свою провину, участь у чому-небудь³⁰.

Як бачимо, заперечення виступає висловленням-реакцією, що відображає протилежну позицію адресата відносно позиції адресанта. „Як відмінна від

²⁴ А. Романов, *Вербальный конфликт в диалогической „игре”*, http://tverlingua.ru/archive/005/5_1_1.htm, [03.01.2015].

²⁵ І. Парченко, *Дискурсивні відмови з настановою на гармонізацію стосунків* [в:] „Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”, № 14 (249), 2012, с. 40.

²⁶ *Ibidem*, с. 37.

²⁷ *Ibidem*, с. 40.

²⁸ Л. Прокопенко, *Мовленнєва тактика відмови в педагогічному спілкуванні: лінгводидактичний аспект* [в:] „Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології”, № 2 (12), 2011, с. 381.

²⁹ *Ibidem*, с. 381.

³⁰ *Словник української мови*, за ред. І. Білодіда, т. III, Київ 1972, с. 250–251.

вихідної форма вираження думки”, „акт знищення попередньої думки”, заперечення „ґрунтується на контрасті з вихідними фактами”³¹ і виражає ставлення мовця до повідомлюваного: „за допомогою заперечної форми він спростовує істинність висловленого раніше чи вірогідність судження”³².

Основна функція заперечення – це „корегування думок та намірів, дискутивне витлумачення світу, мовленнєвий вияв актів негативної реакції”³³, вираження суб’єктивного ставлення суб’єкта, оцінка повідомлення щодо його істинності, увиразнення інших модальних значень (непевненості, неможливості, неймовірності тощо), оскільки „заперечення на глибинному рівні завжди передає відсутність зв’язку між певним суб’єктом та ознакою”³⁴.

У той же час виражати свою незгоду можна в різний спосіб; і в тому, як відмовляють, заперечують, протестують, проявляється культура людини. Якщо заперечення висловлене у безпідставній неаргументованій формі, до того ж неввічливо, грубо, воно може спричинити конфлікт. З огляду на це діалогічним партнерам слід пам’ятати про правила коопераційної комунікативної поведінки, принцип співпраці, ввічливість, тактовність, говорити спокійно, з повагою до співрозмовника, виражати незгоду, стримуючи емоції та використовуючи „пом’якшувальні” засоби.

Конфлікт – непорозуміння/нерозуміння – протидія. Деколи у лінгвістичній літературі поняття конфлікту трактується через нерозуміння, що, у свою чергу, спричинює непорозуміння комунікативних партнерів:

НЕРОЗУМІННЯ, я, с. 1. Нездатність зрозуміти, збагнути що-небудь; відсутність розуміння³⁵.

НЕПОРОЗУМІННЯ, я, с. 1. Недостатнє, неправильне розуміння чого-небудь; // Яка-небудь плутанина, неясність; випадкова помилка. 2. Взаємне нерозуміння; незгода, суперечка³⁶.

Нерозуміння висловлення діалогічного партнера можна кваліфікувати як комунікативну невдачу, що може бути в основі конфліктного дискурсу, але не тотожна йому. Нерозуміння сказаного, за словами А. Романова, не завжди призводить до конфліктів, навіть якщо розуміти його як протидію кооперативному спілкуванню. Це пояснюється тим, що протидіяти можна лише яким-небудь окремим тактикам

³¹ С. Горбач, *Заперечення як основоположна установка мовця при здійсненні мовленнєвого акту відмови* [в:] „Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки”, № 4, 2007, с. 224.

³² М. Баган, *Взаємодія категорій ствердження/заперечення та оцінки в сучасній українській мові* [в:] „Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського”, № 11, 2009, с. 109.

³³ *I dem*, *Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолігвістичні вияви*, Київ 2012, с. 313.

³⁴ *Ibidem*, с. 313.

³⁵ *Словник української мови*, за ред. І. Білодіда, т. V, Київ 1974, с. 379.

³⁶ *Ibidem*, с. 362.

(тобто конкретним засобам досягнення поставленої мети), реалізаціям цільових програм співрозмовника, не виходячи за межі спільного комунікативного простору і не доводячи справу до комунікативного протистояння чи розриву³⁷. Тобто, нерозуміння не лише не є тотожним конфлікту, воно навіть не завжди виступає його причиною.

Протидія також не свідчить про конфлікт діалогічних партнерів, оскільки відомо, що на будь-якій стадії спілкування мовці „можуть боротися за ініціативу, за лідерство в реалізації своєї мети, протидіючи крокам свого співрозмовника, але не вступаючи з ним у конфлікт”³⁸. Інакше кажучи, поява окремих конфронтаційних мовленнєвих жанрів не є підставою вважати діалог конфліктним, а мовців такими, що порушили кооперативний принцип спілкування за певним сценарієм.

Конфлікт – конфронтація. Лінгвістична література доволі часто послуговується терміном *конфронтація*, що ніби є синонімічним *конфлікту*. У лексикографічних працях це слово тлумачиться так:

КОНФРОНТАЦІЯ, -ї, жс. 1. Протиборство, протиставлення соціальних систем, класових інтересів, ідейно-політичних принципів і т. ін.; зіткнення. 2. юр. Очна ставка зі свідками протилежної сторони. 3. Медичне дослідження двох осіб, одна з яких страждає венеричною хворобою, а про іншу є підстави гадати, що вона заразила першого хворого³⁹.

Вихідним для аналізу є перше значення, згідно з яким конфронтація виступає протиборством, протиставленням, зіткненням. Як описувалось вище, зазначені ключові слова не є співвідносними з поняттям конфлікту, а лише можуть бути його складовими.

Конфлікт – зіткнення. Оскільки конфлікт тлумачиться як „зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів”⁴⁰, проаналізуємо опозицію понять *конфлікт – зіткнення*:

ЗІТКНЕННЯ, я, с. Дія і стан за знач. *зіткнутися*.

ЗІТКНУТИСЯ див. *стикатися*⁴¹.

СТИКАТИСЯ, аюся, а́сешся, *недок.*, **ЗІТКНУТИСЯ** і *рідко* **СТИКНУТИСЯ**, нуся, не́сешся, *док.* 1. Рухаючись назустріч, натикатися одне на одного, на кого-, що-небудь, ударятися об когось, щось; // Взаємно торкатися, дотикатися; // *перен.* Бути пов’язаним з чим-небудь, близьким до чогось. 2. Несподівано зустрічатися з ким-небудь; // *тільки док.* Зустрівшись, познайомитися з ким-небудь; // *з ким, перен.* Вступати в спілкування, в які-небудь стосунки з кимсь; // *з чим, перен.* Мати можливість пізнавати що-небудь, знайомитися з чим-небудь, зазнавати чогось; // *перен.* Працюючи, досліджуючи і т. ін., зустрічатися, мати

³⁷ А. Романов, *op. cit.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ Великий тлумачний словник сучасної української мови, за ред. В. Бусела, Київ–Ірпінь 2005, с. 570.

⁴⁰ Словник української мови, за ред. І. Білодіда, т. IV, Київ 1973, с. 274.

⁴¹ *Ibidem*, т. III, Київ 1972, с. 579.

справу з чим-небудь, виявляти щось. 3. Сходячись, вступати в сутичку, в бій; сходитися в бою; // *перен.* Вступати у протиріччя, приходити до суперечки; боротися. 4. *тільки недок., діал.* Блукати, тинятися⁴².

Із словникової статті видно, що конфлікт не може трактуватися як зіткнення (у третьому значенні), оскільки ключові лексеми „протиріччя” та „суперечка” уже були проаналізовані вище і виключені з меж конфліктної мовленнєвої взаємодія як нетотожні їй поняття.

Висновки. Отже, *незгода, спір/суперечка, протиріччя, зіткнення, конфронтація, протидія* та ін. присутні не лише в конфліктному спілкуванні, але й у інших різновидах діалогічного мовлення. Разом із тим ці поняття за певних умов мають пряме/опосередковане відношення до конфліктної взаємодії: *спір/суперечка/сварка* – як її форма; *незгода/заперечення* – як один із реактивних мовленнєвих актів у процесі розгортання діалогу; *непорозуміння/нерозуміння*, а також *розбіжності/протиріччя* комунікантів – як можливі причини конфлікту; *протидія, протиборство, зіткнення* учасників дискурсу – як його складові тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрієвська Е., *Інтонаційне вираження категорії згоди/незгоди у французькому діалогічному мовленні*, Київ 2001.
- Баган М., *Взаємодія категорій ствердження/заперечення та оцінки в сучасній українській мові* [в:] „Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського”, № 11, 2009, с. 109–114.
- Баган М., *Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолігвістичні вияви*, Київ 2012.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови*, за ред. В. Бусела, Київ – Ірпінь 2005.
- Вірченко Т., *Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: дискурс, еволюція, типологія*, Кривий Ріг 2012.
- Гагіна Н., *Диалог как основа конструктивного взаимодействия менеджера в ситуации конфликта* [в:] „Вісник Житомирського державного університету”, № 52, 2010, с. 139–142.
- Горбач С., *Заперечення як основоположна установка мовця при здійсненні мовленнєвого акту відмови* [в:] „Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки”, № 4, 2007, с. 224–229.
- Данилевська Л., *Логіко-філософські передумови навчання аргументування як феномену в спілкуванні* [в:] „Вісник Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут”, № 3 (18), 2006, с. 153–161.
- Дерпак О., *Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської та польської мов)*, Київ 2005.

⁴² *Ibidem*, т. IX, Київ 1978, с. 695–696.

- Жарковская И., *Когнитивно-дискурсивный подход к определению семантических синонимов* [в:] „Культура народов Причерноморья”, № 82, т. I, 2006, с. 143–145.
- Заньковська Г., *Лінгвокультурний понятійний складник терміна концепт (на матеріалі концепту conflict)* [в:] „Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки”, № 7, 2010, с. 187–191.
- Караванський С., *Практичний словник синонімів української мови*, Київ 2000.
- Ларченко І., *Дискурсивні відмови з настановою на гармонізацію стосунків* [в:] „Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”, № 14 (249), 2012, с. 35–43.
- Осовська І., *Фреймова модель ситуації „суперечка”* [в:] „Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія”, № 431, 2009, с. 73–80.
- Прокопенко Л., *Мовленнєва тактика відмови в педагогічному спілкуванні: лінгводидактичний аспект* [в:] „Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології”, № 2 (12), 2011, с. 377–384.
- Романов А., *Вербальный конфликт в диалогической „игре”*, http://tverlingua.ru/archive/005/5_1_1.htm, [03.01.2015].
- Скібіцька Л., *Конфліктологія*, Київ 2007.
- Словник української мови*, за ред. І. Білодіда, т. I–XI, Київ 1970–1980.
- Фадєєва О., *Стратегії й тактики конфліктного дискурсу (на матеріалі англійської мови)*, Київ 2000.
- Apeltauer E., *Elemente und Verlaufsformen von Streitgesprächen. Eine Analyse von Texten und Tonbandprotokollen unter sprechhandlungstheoretischen Gesichtspunkten*, Münster, 1977.
- Linkevičiūtė V., *Oppositions and their member nominations in the conflict communication discourse of Rolandas Paksas (2003–2004)* [in:] „Respectus Philologicus”, № 23 (28), 2013, p. 118–130.
- Hundsnurscher F., *Dialoganalyse. Referate der 1. Arbeitstagung Munster*, Tübingen 1986.
- Schank G., *Linguistische Konfliktanalyse* [in:] Schank G., Schwitalla J. (Hrsg.) *Konflikte in Gesprächen*, Tübingen 1987.
- Spiegel C., *Streit: eine linguistische Untersuchung verbaler Interaktionen in alltäglichen Zusammenhängen*, Tübingen 1995.

THE TERM “CONFLICT” AMONG OTHER CONCEPTS OF INHARMONIOUS COMMUNICATION

This article deals with the basic terms and concepts that are used to refer to non-cooperative dialogue, their relationship and compliance with current trends in the study of discourse. Dissociation of the term “conflict” to the concepts of “dispute/debate/controversy”, “confrontation”, “clash”, “disagreement”, “dissent”, “denial”, “discord”, “collision”, “opposition” etc. is carried out. Thus, the analyzed terms are present not only in conflict communication, but also in other kinds of dialogical speech. According to the analysis conducted based on material from Modern Ukrainian explanatory dictionaries, under certain conditions these concepts have a direct/indirect relation to conflict interaction: spores/quarrel/contro-

versy – as a form of conflict; dissent/negation – as a statement-response in the dialogue; confusion/misunderstanding as well as disagreement – as some of the possible causes of the conflict; opposition, confrontation and collision between the participants – as a component of the conflict discourse etc.

Key words: conflict, correlate, non-cooperative dialogue, quarrel, dispute, dissent, confrontation.